

53.3 (4 чар 3)
П15

ГАЛИЧИНА

НАУКОВИЙ І КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЙ
КРАЄЗНАВЧИЙ ЧАСОПИС

5-6
2001

Засновник: Прикарпатський університет ім. Василя Стефаника
Історичний факультет

Головний редактор:
Відповідальний секретар:

Микола Кугутяк
Ігор Райківський

Редакційна рада:

Володимир Грабовецький
Василь Грещук
Леонід Зашкільняк (м. Львів)
Олександр Карпенко
Володимир Качкан
Віталій Кононенко
Юрій Лащук
Володимир Матвійшин
Тарас Салига (м. Львів)
Михайло Станкевич (м. Львів)
Петро Федорчак
Мирон Черепанин
Раїса Чугай (м. Львів)

Редакційна колегія:

Микола Кугутяк
Володимир Великочий
Микола Геник
Олег Жерноклеєв
Степан Кобута
Володимир Комар
Ігор Райківський
Борис Савчук

* афгип
ітель

Гаталевич

р Федорів

КОЇ ДОПОМОГИ СОЦІАЛ-
(ОВ`ЄДНАНОЇ)

ІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ,
ІРАЖАС ПОГЛЯДИ

63 89 91 19

Реєстраційне свідоцтво ІФ № 339 від 03.12.1996 р.

Часопис "Галичина" затверджений фаховим виданням ВАК України з наступних галузей наук: історія, філологія, мистецтвознавство.

ГАЛИЧИНА 5-6'2001

При передруці матеріалів посилання на дане видання обов'язкове

ГАЛИЧИНА

НАУКОВИЙ І КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЙ
КРАЄЗНАВЧИЙ ЧАСОПИС

На пошану професора

Олександра Карпенка

НБ ПНУС

638991

5-6'2001

м.Івано-Франківськ

Ігор Райківський
(м.Івано-Франківськ)

СЕЛЯНСЬКО-РОБІТНИЧИЙ СОЮЗ У ЗАХІДНІЙ ОБЛАСТІ УНР

Програма і діяльність Селянсько-робітничого союзу (СРС) не знайшли ще належного висвітлення у вітчизняній історіографії. Радянські дослідники політичної історії Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР), як правило, не цікавилися СРС, який погано вписувався в офіційну класову схему суспільно-політичного руху, що характеризувалася наявністю двох ворогуючих між собою таборів – «буржуазно-націоналістичного» і комуністичного. Сучасна вітчизняна історіографія, а також науковці української діаспори, звертають на СРС недостатню увагу, що, на наш погляд, не відповідає місцю і ролі цієї організації в суспільно-політичному житті ЗУНР.

Передумови утворення СРС були пов'язані з проголошенням в листопаді 1918 р. на уламках Австро-Угорської імперії Західно-Української Народної Республіки, що означало вступ галицьких українців у змагання за національну державу, які в Наддніпрянській Україні весною 1917 р. очолила Центральна Рада. Українська національна рада (УНРада), яка виконувала функції парламенту, і уряд – Державний секретаріат, спрямували свої зусилля на злуку ЗУНР з Українською Народною Республікою (УНР), котру відновила Директорія в грудні 1918 р. 3 січня 1919 р. УНРада одноголосно прийняла ухвалу про об'єднання двох держав, урочисте проголошення злуки відбулось 22 січня у Києві й було ратифіковане Трудовим Конгресом УНР. Західноукраїнські землі дістали назву Західна Область УНР (ЗОУНР), але до повного з'єднання обох частин Української держави справа не дійшла. УНРада зберегла свою владу до скликання Всеукраїнських установчих зборів, вона критично ставилася до соціалістичної орієнтації політичного проводу на Великій Україні (в складі парламенту й уряду ЗОУНР переважали представники Української національно-демократичної партії (УНДП), до якої належали дві третини членів УНРади, та Української радикальної партії (УРП)). Внаслідок впливу зовнішнього фактора, зокрема агресії проти УНР Польщі, радянської Росії та Добровольчої армії генерала А. Денікіна, розходження між двома українськими урядами в 1919 р. все більш поглиблювалися.

За таких обставин, коли суспільно-політичне життя в Галичині після проголошення ЗУНР активізувалося, на політичній арені виникла нова організація – Селянсько-робітничий союз. Поява СРС була реакцією народних мас, залучених національно-демократичною революцією до державотворчих процесів, на поміркований характер політики урядових чинників ЗОУНР, що спиралася на старі австрійські моделі. Головою Союзу став маловідомий до того в політичному житті, позапартійний з невеликою самоосвітою Дмитро Дем'янчук, а його заступником – соціал-демократ Євстахій Олійник. СРС був, по суті, легальною опозиційною організацією до уряду ЗОУНР, яка на перших порах не мала чіткої політичної платформи. Голова СРС у спогадах* визнавав, що Союз було створено, «ще не маючи виробленої програми, але головний напрямок початкуючої діяльності був клич... об'єднання з Придніпрянщиною¹. Д. Дем'янчук підкреслював, що організацію «так названо тому, що подавляюча більшість трудового народу в Галичині були селяни»².

Хоча СРС, за свідченням Д. Дем'янчука, було засновано наприкінці 1918 р., можна вважати, що громадсько-політична діяльність Союзу практично почалася 1 січня 1919 р. з виходом у світ газети «Республіканець» (з 1 по 8 число включно – «Републіканець»). Вона регулярно видавалася у тимчасовій столиці ЗОУНР Станіславі до середини травня 1919 р. Всього вийшло 33 номери, з них останній – 10 червня 1919 р. Висуваючи дві основні вимоги – беззастережного об'єднання України шляхом ліквідації автономії ЗОУНР і проведення більш лівої, соціалістичної політики в краї, газета СРС спершу чітко обстоювала парламентські методи боротьби. У ній підкреслювалося, що «кому на серці лежить добро народу і самостійність нашої держави, той не бажає большевизму, ... анархії»³. «Республіканець» закликав урядові чинники негайно провести «аграрну та соціальну реформу, заки невдоволений народ не вхопиться до боротьби з

* Спогади Д. Дем'янчука в рукописному вигляді зберігаються у відділі фондів Івано-Франківського краєзнавчого музею.

дотеперішнім ладом»⁴. Іншим разом писалося про необхідність «дійсного, а не фіктивного єднання Українського Народу в єдину Українську Народню Републіку»⁵.

Програму і статут СРС прийняла конференція повітових представників Союзу, яка відбулася 16 лютого 1919 р. у Станіславі. Керівництво СРС здійснювало підготовку до конференції при допомозі українських комуністів, насамперед К. Саврича, що на початку лютого 1919 р. опинився в Станіславі, ставши на чолі галицького відділу Центрального інформаційного бюро при Директорії УНР. Цікаво, що голова СРС «за цю послугу» надав «приміщення для згаданої філії», яке містилося в редакції газети «Республіканець». Відділ проводив, за словами Д. Дем'янчука, «поза офіційною діяльністю пропаганду комуністичних ідей»⁶.

Засідання конференції пройшло під проводом галицької Української соціал-демократичної партії (УСДП). Так, соціал-демократ О. Устиянович був обраний головою засідання, а О. Безпалко проголосив політичну доповідь, в якій діяльність галицького уряду оцінив критично як «політикування гуртка людей», щоб «тільки оправдати своє вороже становище до злуки». Доповідач різко засудив політику країн Антанти в українському питанні, на котру, як відомо, орієнтувався уряд ЗОУНР. Водночас він обстоював неминучість приходу до влади робітничо-селянських урядів: «Як пролетар Франції й Англії має сказати своє рішуче слово, так і наші селяни й робітники скажуть...». Делегати підтримали під час дискусії думку, що «між народ треба йти зі здоровими кличами», щоб не викликати «забурень і неладу». Разом з тим, стверджувалося, що програма СРС повинна задовольнити «бажання пролетаріату». Резолюція підтримала курс Директорії «в напрямку початкової соціалістичної перебудови», відкрито засудила «завойовницьку політику російської совітської влади»⁷.

«Селянсько-робітничий союз, – зазначалося у програмі, – є політичною організацією, що має перетворити дотеперішній капіталістично-бюрократичний лад на лад соціалістичний і тим знищити станові привілеї, політичний, національний і релігійний гніт та економічну експлуатацію». Програма Союзу передбачала насамперед «з'єднання без застереження, як рівні з рівними, всіх українських земель в одну соборну УНР, з одним центральним правительством...». Підкреслювалося, що лише Українська держава з соціалістичним суспільним ладом може забезпечити соціальну справедливість. Зокрема, в чотирьох розділах програми (політичні, земельні, фабричні, робітничі справи) говорилося про потребу встановлення демократичних свобод, скасування смертної кари, заміни постійної армії народною міліцією, відокремлення церкви від держави, безплатного обов'язкового навчання в школах, конфіскації великої земельної власності без викупу та передачі цієї землі в пожиттєве користування безземельним і малоземельним селянам, націоналізації промислових підприємств, затвердження восьмигодинного робочого дня, мінімальної зарплати, заборони дитячої праці, безплатної медичної допомоги та інших соціальних гарантій для населення тощо⁸. Конференція ухвалила статут, за яким членом організації мав змогу стати «кождий українець» після 20 років, що «не жиє з визиску, поділяє програму СРС» і «вносить членський внесок». Загалом розділи статуту чітко визначали структуру і порядок діяльності СРС: організаційні підрозділи, права та обов'язки членів, фонди і т.д.⁹.

Отже, СРС, як політична організація українських селян і робітників, обстоював національно-соціалістичну платформу, намагався поєднати національну ідею з марксистськими постулатами. Навколо СРС об'єдналися ліві соціалістичні елементи, включаючи ліво-радикальних представників – комуністів. Програмні вимоги СРС були нечіткими, а в окремих випадках можна помітити внутрішню суперечність. Наприклад, з одного боку, було сказано про необхідність запровадження загального («вселюдного») виборчого права, тобто з участю буржуазії, а з іншого – містився заклик до створення «коаліції української трудової демократії... селянства та робітництва, без всякої участі буржуазних класів». Одержавлення промисловості й торгівлі неминуче мало призвести до посилення бюрократичного державного апарату, проти якого так настійливо виступав СРС¹⁰. Відомий суспільно-політичний діяч М. Стахів справедливо розглядав СРС як своєрідний «опозиційний центр невдоволених» політикою УНРади і Державного секретаріату¹¹. Ультрареволюційні заклики СРС, за влучною характеристикою С.Ярославина, «були тільки демагогічними засобами, щоб повалити дотеперішній уряд і самому перебрати владу в Галичині»¹².

Саме конференція СРС дала поштовх до утворення Комуністичної партії Східної Галичини (КПСГ), куди увійшли ліворадикальні елементи. Д. Дем'ячук стверджував, що 16 лютого 1919 р. під час конференції СРС у Станіславі відбулася перша "комуністична конференція", на якій обрано Центральний Комітет КПСГ під проводом К. Саврича (Максимовича)¹³.

Практично політичний курс Союзу визначала УСДП – єдина парламентська партія в ЗОУНР, яка після Акту злуки в січні 1919 р. перейшла в опозицію до галицького уряду. Соціал-демократи розгорнули активну діяльність у місцевих осередках СРС. Д. Дем'ячук прямо писав, що діячі УСДП були "співтворцями СРС, особливо станіславські залізничники"¹⁴. УСДП використовувала СРС для політичного тиску на уряд ЗОУНР, щоб мирним шляхом домогтися реалізації своїх вимог. Партія українських соціал-демократів, однак, не мала виключного впливу на Союз і критично ставилася до революційних закликів, ліворадикалізму. Газета УСДП "Воля" у Станіславі визнала, що "Республіканець" не був "органом партійним, а наші товариші не працювали цілком в тім органі"¹⁵. Вважаючи, що друкований орган СРС "є заступником селянських і робітничих мас", львівська соціал-демократична газета "Вперед" висловлювала обурення: "Чому уділ робітника і селянина в формуванні держави має бути революційним актом, ... клич клясовости... – слілим"¹⁶. Водночас СРС отримав допомогу – дотації на видавництво своєї газети – від філії Інформбюро при Директорії УНР і від наддніпрянської Української соціал-демократичної робітничої партії¹⁷.

Весною 1919 р. у суспільно-політичному житті ЗОУНР наростають кризові явища, що було пов'язано з погіршенням матеріальних умов життя народу через суцільне знищення краю під час Першої світової війни та польсько-українського збройного конфлікту. Критичне становище підсилювали несприятливі зовнішньополітичні обставини, зокрема підтримка Польщі країнами Антанті і невдачі на польсько-українському фронті, поразки військ Директорії й захоплення Наддніпрянщини більшовицькими військами. Наприкінці березня 1919 р., коли в сусідній Угорщині була проголошена радянська влада, в краї навіть виникла нестабільна ситуація. Ліворадикальні елементи активізувалися і відкрито виступали за соціальний переворот, союз із більшовицькою Росією. Особливо виділялася опозиційністю проти уряду ЗОУНР група літературних діячів, яка оформилася навколо редакції газети "Нове життя" (найбільш активні серед них – В. Пачовський та М. Федюшка (Євшан)) і виявляла "виразні настрої в бік большевицької політичної (а не соціальної) орієнтації"¹⁸.

У зв'язку з полівинням суспільно-політичних настроїв у ЗОУНР зміцнювалась позиція СРС, зростала роль в його діяльності соціального фактора. Починаючи з березня 1919 р., комуністи все частіше публікували в газеті "Республіканець" статті, в яких відкрито закликали до соціальної революції, збройного повалення органів влади ЗОУНР. Так, в одній із статей писалося: "Ми скинули із себе національну неволю, ми мусимо скинути... неволю соціальну"¹⁹. Різко критично оцінювалася діяльність провідних галицьких політичних партій – УНДП (з березня 1919 р. вона змінила назву на Українська народно-трудова партія (УНТП)) й УРП. Підкреслювалося, що "під ім'я "трудолик" підшиваються всякі політичні бандити та соціальні п'явки..."²⁰. Водночас було сказано, що "нерадикальні радикали... ділами йдуть проти інтересів безземельних та малоземельних"²¹.

Кульмінаційною точкою в діяльності СРС стало проведення 30-31 березня 1919 р. у Станіславі Селянсько-робітничого з'їзду. З'їзд був скликаний в атмосфері різкого протистояння між лівою опозицією та урядом ЗОУНР. Напередодні засідання московське радіо навіть повідомило про перемогу в Галичині пролетарської революції й арешт Державного секретаріату²². "Поширювалася вістка, що Селянсько-робітничий з'їзд – це організація перевороту, початок революції, – згадував Д. Дем'ячук, – був "воєнний настрій", але у проводі СРС ніхто й не думав про переворот"²³. Щоб розрядити соціальну напругу, уряд ЗОУНР, не підтримуючи ідею скликання з'їзду, все ж вирішив надати учасникам засідання пільги на "безплатний проїзд залізницями"²⁴.

На засідання з'їзду СРС в неділю 30 березня 1919 р., яке відбулося у Станіславі в театрі ім. С. Монюшка (нині приміщення обласної філармонії по вул. Л. Курбаса, 3), приїхали 1200 делегатів від 33 повітів Галичини. Головував на з'їзді соціал-демократ Р. Ярославич, який у вступному слові закликав дотримуватися спокою: "Працюючий люд уміє радити поважно". Бурхливими оплесками з'їзд привітав виступ члена Директорії Ф.

Швеця, який підкреслив, що повинна "тепер бути єдина, велика, самостійна Україна", "треба одкинути непорозуміння й суперечки" між двома українськими урядами. Соціал-демократ О. Безпалко, за висловом урядового органу газети "Републіка", грав на з'їзді "першу скрипку", виголосивши доповідь про політичне становище України. Доповідач обстоював, в основному, ідейну платформу партійної конференції українських соціал-демократів 28-29 березня 1919 р.²⁵. Виступивши проти орієнтації уряду ЗОУНР на "буржуазну" Антанту, О. Безпалко переконував, що вона "хоче зробити... з нас імперіялістичне знаряддя в своїх руках", щоб "спинити похід соціалізму" на Сході. Водночас містилася критична оцінка більшовицького наступу проти Директорії на Україні, але при цьому не було сумніву, що більшовизм незабаром "зникне" (зазнає поразки. – І. Р.) в процесі розвитку національно-визвольних змагань, "революції народу"²⁶.

Крім записаних у програмі СРС, політична резолюція Селянсько-робітничого з'їзду, прийнята з ініціативи О. Безпалка, поставила й нові вимоги. По-перше, враховуючи неможливість проведення виборів до сейму ЗОУНР, йшлося про кооптацію до складу УНРади 61 делегата з'їзду як "заступників (захисників – І.Р.) малоземельних і безземельних селян та робітників". По-друге, з'їзд звернувся до уряду радянської Росії із закликом негайно "припинити грабіжницьку війну проти України... і увійти в порозуміння з українськими соціалістичними партіями для забезпечення соціалістичного устрою на Україні". Для того, щоб зав'язати "тісні зносини з українським радянським правительством", планувалося делегувати трьох представників СРС до Києва, що на той час був захоплений більшовиками. Вважаємо, це рішення прийнято під тиском прокомуністичних сил, оскільки, послідовно протестуючи проти загарбницької політики російських більшовиків, не можна було сподіватися на угоду з маріонетковим урядом радянської України. Делегати з'їзду обговорили політичну доповідь О. Безпалка і в цілому висловили їй підтримку. Зокрема, голова УСДП В. Темницький сказав, що політика Державного секретаріату й УНРади не відповідає "інтересам українських трудових мас". М. Близнюк стверджував, що бюрократичний "австрійський режим зовсім не змінився... у вільній нашій республіці". Дисонансом прозвучав лише виступ О. Назарука, в якому говорилося про несвоечасність вотуму недовіря уряду ЗОУНР, що якраз пішов на переговори з Антантою. На думку доповідача, УНРаду слід доповнити, але у такій пропорції, аби п'ять шостих її складу становили селяни²⁷.

На другий день з'їзду СРС, 31 березня 1919 р., з доповіддю про земельне питання виступив Я. Остапчук, який висловився "проти викупу великої земельної власності і проти тих, хто пропагує думку викупу". Відомий український поет і драматург Василь Пачовський пристрасно переконував: "Кривавиться серце, як бачимо, що селянство відвертається від України. Хочемо зорганізувати таку Україну, де усі були б вільні і рівні". З великим піднесенням учасники зустріли промову міністра земельних справ у першому уряді Директорії УНР М. Шаповала, підтримали проведення аграрної реформи в Галичині "на основі закону Директорії" від 8 січня 1919 р.

Після обіду 31 березня з'їзд затвердив список делегатів, які мали увійти до УНРади. Серед них були Д. Дем'ячук, В. Гадзінський, Є. Оліярник, В. Пачовський, М. Федюшка, Р. Ярославич та ін. Сподіваючись зміцнити позиції в парламенті, соціал-демократи* включили до списку більше десяти своїх членів²⁸. Доповідь про робітниче питання проголосив соціал-демократ О. Крутий, звернувши увагу на необхідність захисту в Українській державі насамперед інтересів малоземельних і безземельних селян та робітників. Резолюція з'їзду в робітничій справі вимагала націоналізації підприємств, встановлення восьмигодинного робочого дня, забезпечення "на старість" і у випадку інвалідства, заборони найманної дитячої праці до 16 років та ін. Наприкінці засідання делегати ухвалили резолюцію, в якій підкреслювалося: "З'їзд стоїть твердо при тому, що є одна Україна і має бути одно правительтво". Водночас у резолюції містилася ультрареволюційна теза, що "українські трудові маси... солідарно стають в ряди пролетарського фронту, щоби якнайскоріше повалити нелюдське панування капіталізму". Тому цілком логічним був заклик до усіх трудящих з метою "спільної боротьби проти ворогів, які йдуть війною проти соціального поневолення пролетаріату на території України". Усі резолюції прийнято одноголосно, за винятком одного голосу проти земельного закону УНР²⁹. Закриваючи з'їзд, В. Гадзінський наголосив, що "нашим бажанням є створити демократичну, революційну Україну". Він звернувся до делегатів із закликом відправляти дезертирів з української армії на фронт³⁰.

В цілому на з'їзді СРС перемогла поміркована лінія соціал-демократів, що знайшло відображення в резолюції, яка "з уваги на тяжкі міжнародні відносини нашого народу" пропонувала "парламентарним способом дійти до впливу" на владні структури ЗОУНР. Делегати зайняли компромісну позицію щодо УНРади, вимагаючи включення до її складу представників Союзу. З'їзд обмежився ультраревольюційною риторикою і підтримав ідеї державності українського народу.

На засіданнях УНРади 1-3 квітня 1919 р. соціал-демократична фракція підтримала рішення про кооптацію діячів СРС до парламенту. Дискусія була настільки гострою, що президент Є. Петрушевич 2 квітня змушений був на півгодини перервати засідання. О. Безпалко переконали: "На Селянсько-робітничому з'їзді вдалося... повести на легальну та парламентарну дорогу ті елементи, що стреміли до викликання революції в Галичині", якщо ж УНРада "не прийме делегатів з'їзду, то тим самим похне згадані елементи на шлях революції"³¹. Відомий радикал О. Назарук, у свою чергу, вважав, що з'їзд СРС став своєрідним "клапаном" у громадському житті ЗОУНР, через нього "ослаблюється невдоволення в краї". Голова УРП Л. Бачинський, навпаки, стверджував, що соціал-демократи, підтримуючи СРС, "стремлять до революції... проти власної держави"³².

Домагання з'їзду СРС УНРада відкинула, мотивуючи тим, що його делегати його не обиралися загальним голосуванням. Державний секретаріат заборонив також виїзд делегації СРС до Києва³³. У відповідь нарада діячів Союзу 3 квітня 1919 р. обрала виконавчий комітет у складі дев'яти членів для реалізації ухвали з'їзду. Декларація комітету, з одного боку, засудила політику УНРади "в некористь трудових мас", але з іншого – закликала "увесь трудовий нарід до заховання спокою і порядку в ЗОУНР", передусім "до якнайбільшої праці для скріплення українського війська"³⁴. УНРада задовольнила ряд вимог СРС, проголосивши у квітні 1919 р. закони про 8-годинний робочий день, щорічне святкування Першого травня як "свята трудового люду", вибори до сейму ЗОУНР і тимчасовий закон про земельну реформу.

Після Селянсько-робітничого з'їзду, організованого СРС, в діяльності Союзу намітилися дві тенденції. По-перше, місцеві осередки СРС помітно активізували організаційну працю на місцях. Зокрема, нові організації Союзу виникли в Галичі, Бортниках Товмацького повіту, Косові та ін. 6 квітня 1919 р. відбувся Селянсько-робітничий з'їзд у Більшівцівському повіті, на якому створено повітову організацію СРС. Показовим є той факт, що в роботі з'їзду взяла участь 120 чоловік із двадцяти навколишніх сіл³⁵. По-друге, в рамках СРС поступово активізувалися ліворадикальні представники, що спонукало лідерів УСДП рішуче відмежуватися від закликів повалення уряду, засудити квітневий 1919 р. революційний виступ у Дрогобичі. Д. Дем'янчук згадував, що "в самому СРС провідники соціал-демократів стали виявляти тенденції до виходу з СРС". На його думку, якщо б ЗУНР "проіснувала довше, то, певно, офіційна частина соцдемократії була би відколосалася від СРС..."³⁶.

Цікаво, що навесні 1919 р. М. Грушевський і представник голови Директорії С.Петлюри зустрічалися з Д. Дем'янчуком у Станіславі з метою з'ясування напрямку політики СРС. Голова СРС відкрито заявив про підтримку в Наддніпрянській Україні влади, яка "осадовиться в Києві". Розмова М. Грушевським справила на нього "пригноблююче враження", тому що вони по-різному оцінювали політичну ситуацію³⁷. Свої тодішні погляди Д. Дем'янчук аргументував у спогадах: "Коли в СРС йшла мова про революцію, то я рішуче виступав проти неї, в першу чергу, з огляду на фронт, а там на незорганізованість пролетарських мас, з браку повітових осередків організації і впливу на армію. І тому я погодився... парламентарним засобом вести боротьбу..."³⁸.

Державотворчі процеси в краї перервав великий польський наступ у травні 1919 р. Після окупації Східної Галичини Польщею СРС припинив існування і більше не з'являвся на політичній арені. Водночас усі українські політичні партії під польською владою на початку 1920-х років відновили свою діяльність. Виходячи з цього, М. Стахів підсумував, що поява Союзу в суспільно-політичному житті ЗОУНР мала кон'юнктурний характер³⁹. Це була організація, створена лівими силами в ЗОУНР для боротьби за владу.

* Фракція УСДП в УНРаді нараховувала півтора десятка чоловік серед 150 депутатів.

Таким чином, Селянсько-робітничий союз розгорнув діяльність з січня по травень 1919 р. і перебував у легальній опозиції до уряду ЗОУНР. Незважаючи на поступове посилення всередині СРС впливу ліворадикальних сил, комуністів, провідні позиції в ньому займали соціал-демократи, що забезпечувало мирні парламентські форми боротьби між лівою опозицією та урядом. Завдяки цьому в Західній Україні не було революційних потрясінь, як у сусідніх країнах Центрально-Східної Європи, зокрема, в Росії, Угорщині, Словаччині. Державні чинники ЗОУНР за край несприятливих зовнішньополітичних обставин спромоглися забезпечувати на своїй території стабільність і порядок.

1. Дем'янчук Д. Така була дійсність в 1918-1919 роках в Галичині. – Івано-Франківськ, 1965. – С.349.
2. Там само. – С.348.
3. У страха великі очі // Республіканець. – 1919. – 25 січня. – С.3.
4. Рівні обов'язки і рівні права // Там само. – 8 лютого. – С.3.
5. Під один прапор // Там само. – 15 лютого. – С.2.
6. Дем'янчук Д. Назв. праця. – С.52, 53, 351.
7. З'їзд відпоручників Селянсько-Робітничого Союзу в Станіславі // Республіканець. – 1919. – 22 лютого. – С.1, 3.
8. Програма Селянсько-Робітничого Союзу // Республіканець. – 1919. – 6 березня, 9 березня.
9. Арсенич П. Діяльність Селянсько-робітничого союзу в м. Станіславі в 1919 р. // Архіви України. – 1968. – № 2. – С.73, 74.
10. Стахів М. Західна Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918-1923 рр. – Скрантон, 1960. – Т.4. – С.100.
11. Там само. – С.98.
12. Ярославин С. Визвольна боротьба на західно-українських землях у 1918-1923 рр. – Філадельфія, 1956. – С.39.
13. Див.: Арсенич П. Назв. праця. – С.68.
14. Дем'янчук Д. Назв. праця. – С.290.
15. Воля. – 1919. – 17 липня. – С.4.
16. Селянсько-робітничий союз // Вперед. – 1919. – 15 лютого. – С.2.
17. Дем'янчук Д. Назв. праця. – С.78.
18. Стахів М. Назв. праця. – С.106.
19. Нові фронти // Республіканець. – 1919. – 13 березня. – С.3.
20. Старухівщина // Там само. – 11 травня. – С.2.
21. Непрошені опікуни // Там само. – 17 квітня. – С.2.
22. Республіка. – 1919. – 6 квітня. – С.1.
23. Дем'янчук Д. Назв. праця. – С.132, 133, 134.
24. Там само. – С.354.
25. З приводу Селянсько-Робітничого з'їзду // Республіка. – 1919. – 5 квітня. – С.1.
26. Селянсько-Робітничий Трудовий З'їзд // Республіканець. – 1919. – 6 квітня. – С.2.
27. Привіти і резолюції Обласного Селянсько-Робітничого Трудового З'їзду в Станіславі // Республіканець. – 1919. – 3 квітня. – С.2; Селянсько-Робітничий Трудовий З'їзд // Там само. – 10 квітня. – С.2.
28. Посли у Національну Раду // Республіканець. – 1919. – 3 квітня. – С.3.
29. Привіти і резолюції Обласного Селянсько-Робітничого Трудового З'їзду в Станіславі // Там само. – С.2.
30. Селянсько-Робітничий Конгрес // Нове життя. – 1919. – 3 квітня. – С.2.
31. Республіка. – 1919. – 3 квітня. – С.1.
32. Нове життя. – 1919. – 4 квітня, 5 квітня.
33. Стахів М. Назв. праця. – С.103.
34. Деклярація депутатів у Національну Раду, вибраних Селянсько-Робітничим Трудовим З'їздом // Республіканець. – 1919. – 6 квітня. – С.1.
35. Із діяльності Селянсько-Робітничого Союзу // Там само. – 13 квітня. – С.3.
36. Дем'янчук Д. Назв. праця. – С.339, 293.
37. Там само. – С.206.
38. Там само. – С.131.
39. Стахів М. Назв. праця. – С.104.